

Wyrok z dnia 22 marca 2002 r., I CKN 1137/99

W sprawie o wydanie właścicielowi rzeczy właściwe jest prawo wskazane w art. 24 ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. Nr 46, poz. 290 ze zm.).

Sędzia SN Marek Sychowicz (przewodniczący)

Sędzia SN Marian Kocon

Sędzia SN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa AKF Bank GmbH & Co z siedzibą w W. (Niemcy) przeciwko Tadeuszowi K. o wydanie rzeczy, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 22 marca 2002 r. na rozprawie kasacji powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 grudnia 1998 r.

uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Strona powodowa AKF Bank GmbH & Co z siedzibą w W. (Niemcy), wniosła o nakazanie pozwanemu Tadeuszowi K. wydania czterech maszyn fotograficznych produkcji japońskiej firmy Noritsu. W uzasadnieniu pozwu podała, że pozwany zaciągnął u niej cztery kredyty na zakup czterech wskazanych maszyn fotograficznych, a dla zabezpieczenia tych kredytów przeniósł na nią własność zakupionych maszyn. Strona powodowa wypowiedziała mu udzielone kredyty wobec ich niespłacania i zażądała wydania stanowiących jej własność maszyn.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację Banku od wyroku Sądu Wojewódzkiego w Warszawie z dnia 21 kwietnia 1998 r., oddalającego powództwo.

Sąd Apelacyjny, dzieląc ustalenia i oceny Sądu Wojewódzkiego, podkreślił, że spór ogniskuje się wokół tego, czy między stronami doszło do

zawarcia powoływanych przez Bank umów kredytowych, a jeśli tak, to czy obejmowały one zastrzeżenia o przeniesieniu na Bank własności maszyn wymienionych w pozwie. Dowód tych okoliczności, spoczywający na Banku, nie powiódł się. Powoływane umowy kredytowe miały być zawarte przez wymianę oświadczeń woli: wniosków kredytowych (ofert) – ze strony pozwanego, i odpowiedzi na te wnioski (akceptacji ofert) – ze strony Banku. Zgodnie z art. 29 ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. Nr 46, poz. 290 ze zm.– dalej "p.p.m."), dla oceny, czy te oświadczenia doprowadziły do nawiązania stosunków prawnych między stronami, właściwe było prawo polskie. Wymieniony przepis przewiduje bowiem dla objętych nim zobowiązań z umów właściwość prawa państwa, w którym umowa została zawarta. Stosownie zaś do art. 70 § 2 k.c., za miejsce zawarcia umów, o które chodzi w sprawie, należy uznać miejsce otrzymania przez pozwanego odpowiedzi na złożone przez niego wnioski kredytowe, tj. Polskę. Zaakceptowany przez Bank wniosek, w którym pozwany wystąpił o udzielenie podlegającego spłacie w ciągu czterech lat kredytu w wysokości 80 000 marek niemieckich, nie mógł – według prawa polskiego – doprowadzić do zawarcia ważnej umowy kredytowej, ponieważ nie spełnione zostały wymagania ustawy z dnia 15 lutego 1989 r. – Prawo dewizowe (Dz.U. Nr 6, poz. 33 ze zm.). Artykuł 9 pkt 4 tej ustawy wymagał indywidualnego zezwolenia dewizowego, którego pozwany nie przedłożył, nie wiadomo zaś czy pozostałe wnioski kredytowe pozwanego zostały przyjęte przez Bank. Nie można stwierdzić, czy pisma Banku z dnia 18 września 1991 r. i z dnia 21 czerwca 1994 r. doszły do pozwanego – jak tego wymaga art. 66 § 2 k.c. – w terminie wiązania jego ofert. Wnioski o kredyt na zakup maszyn z terminem dostawy „luty 1991 r.” i „marzec 1991 r.” nie zostały wypełnione w części dotyczącej terminów i sposobu spłaty kredytów, tj. istotnych elementów umowy kredytowej, w rezultacie czego nie czyniły zadość wymaganiom oferty (art. 66 § 1 k.c.).

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie można przyjąć, że w okolicznościach sprawy nie było potrzebne, stosownie do art. 69 k.c., dojście do pozwanego oświadczeń Banku o przyjęciu wniosków kredytowych (ofert) pozwanego. Sprzeciwia się temu treść wniosków kredytowych i ogólnych warunków kredytu inwestycyjnego Banku. Zawierają one klauzule przewidujące składanie przez Bank oświadczeń na piśmie pod rygorem nieważności. Powyższej oceny nie uchyla twierdzenie Banku, że stosownie do jego warunków kredytowych, kwoty kredytu zostały wypłacone

oznaczonemu przez pozwanego podmiotowi (spółce N.Deutschland – sprzedawcy maszyn), na wskazany przez pozwanego cel, i pozwany dopiero po tej wypłacie otrzymał zamówione maszyny oraz rozpoczął spłacanie kredytów. Bank nie wykazał bowiem okoliczności, na które się powołał. Według pozwanego, dokonywane przez niego spłaty były konsekwencją kupna maszyn na raty od innego niż Bank podmiotu (spółki N.Deutschland). To twierdzenie pozwanego ma oparcie w protokole z dnia 1 czerwca 1995 r., podpisanym przez spółkę N.Deutschland i pozwanego oraz fakcie spłaty dwóch rat w dniu 20 czerwca 1991 r., tj. przed dniem 21 czerwca 1991 r. – datą pisma Banku dotyczącego uwzględnienia wniosków kredytowych.

W skardze kasacyjnej Bank podniósł, że wyrok Sądu Apelacyjnego zapadł z naruszeniem art. 29 p.p.m., art. 6, 66 i 70 § 2 k.c. oraz art. 3, 230, 232 i 233 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Pozew Banku dotyczył określonych rzeczy, znajdujących się w Polsce we władaniu pozwanego, których wcześniejszym miejscem położenia były Niemcy. Bank, powołując się na przysługujące mu do wskazanych rzeczy prawo własności, nabyte od pozwanego w wyniku zawartej z nim umowy, domagał się nakazania pozwanemu, aby wydał mu te rzeczy. Tak ujęta treść powództwa – wywodzenie zgłoszonego żądania z prawa własności – nakazywała uznać sprawę wszczętą przez Bank za sprawę majątkową o charakterze praworzeczowym.

W konsekwencji, w celu ustalenia prawa właściwego dla merytorycznej oceny tej sprawy należało zastosować nie normy rozstrzygające kolizję ustaw w przedmiocie stosunków zobowiązaniowych – do których należy norma wyrażona w art. 29 p.p.m. – lecz normy rozstrzygające kolizję ustaw w przedmiocie praw rzeczowych, tj. praw ujmowanych jako bezwzględne, mogące być realizowane bezpośrednio wobec wszystkich osób.

Według art. 24 § 1 p.p.m., własność i inne prawa rzeczowe podlegają prawu państwa, w którym znajduje się ich przedmiot. Wskazane w tym przepisie, za pomocą łącznika miejsca położenia przedmiotu, prawo (tzw. statut rzeczowy) rozstrzyga, ujmując rzecz ogólnie, o powstaniu, treści, zmianie, przeniesieniu i wygaśnięciu prawa rzeczowego. Decyduje więc, m.in. o tym, w jaki sposób dochodzi do przeniesienia własności: czy następuje ono w drodze odrębnej umowy, tzw. umowy rzeczowej, czy też skutek w postaci przejścia własności związany jest już z umową zobowiązującą do przeniesienia własności (np. sprzedażą, darowizną); czy oprócz umowy, do przeniesienia własności potrzebne jest wydanie przedmiotu

nabywcy lub wpis do określonego rejestru, jeśli zaś przeniesienie własności następuje w drodze umowy rzeczowej, jakie są – oprócz zdolności do czynności prawnych (art. 9 p.p.m.) i formy (art. 12 p.p.m.) – przesłanki ważności tej umowy (czy jest ona np. czynnością kauzalną), oraz jakie znaczenia dla przeniesienia własności mają określone stany nie będące zdarzeniami (np. uprawnienie zbywcy do rozporządzania). Innymi słowy, statut rzeczowy decyduje w szczególności o przesłankach przeniesienia własności, samo jednak spełnienie określonej przesłanki przeniesienia własności nie musi już podlegać ocenie według statutu rzeczowego. Tak jest w szczególności w wypadku, gdy statut rzeczowy przewiduje, że własność przechodzi na podstawie umowy zobowiązującej do przeniesienia własności. To, czy została zawarta ważna umowa zobowiązująca do przeniesienia własności, stanowi dla rozstrzygnięcia o tym, czy na podstawie tej umowy nastąpiło nabycie własności, tzw. kwestię wstępną.

Co do spornego zagadnienia, czy dla kwestii tej prawo właściwe powinno być ustalone na podstawie polskich norm kolizyjnych (art. 25 i nast. p.p.m.), tj. obowiązujących w siedzibie sądu, czy też na podstawie obcych norm kolizyjnych obowiązujących w państwie, którego prawo w danym wypadku stanowi statut rzeczowy, należy opowiedzieć się za pierwszą ewentualnością. Nie ma w tym wypadku podstaw do odstąpienia od powszechnie przyjmowanej zasady, że sądy stosują normy kolizyjne obowiązujące w swych państwach (zob. np. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 1992 r., III CZP 17/92, OSNCP 1992, nr 11, poz. 186).

Artykuł 24 § 2 p.p.m. uściśla wyrażoną w art. 24 § 1 p.p.m. ogólną regułę właściwości prawa państwa miejsca położenia przedmiotu praw rzeczowych przez określenie chwili miarodajnej dla oceny niektórych skutków prawnych. Zgodnie z art. 24 § 2 p.p.m., nabycie i utrata własności, jak również nabycie i utrata oraz zmiana treści lub pierwszeństwa innych praw rzeczowych, podlegają prawu państwa, w którym znajdował się przedmiot tych praw w chwili, gdy nastąpiło zdarzenie pociągające za sobą wymienione skutki prawne. Z przepisu tego wynika, jak wyjaśniono w literaturze przedmiotu oraz w uzasadnieniu powołanej uchwały Sądu Najwyższego, że to, czy określony fakt (zespół faktów) pociągnął za sobą nabycie lub utratę prawa rzeczowego, podlega ocenie według prawa państwa, w którym przedmiot prawa rzeczowego znajdował się w chwili zaistnienia tego faktu (zespołu faktów). Późniejsze przemieszczenie przedmiotu do innego państwa

i związana z tym zmiana statutu ogólnie właściwego dla stosunków praworzeczowych dotyczących tego przedmiotu pozostają bez wpływu na nabycie prawa rzeczowego lub jego utratę wskutek zdarzenia zaistniałego pod rządem prawa państwa wcześniejszego położenia przedmiotu. Skutki te muszą być respektowane przez prawo państw późniejszego położenia przedmiotu.

Uwzględniając art. 24 § 2 p.p.m. i okoliczności przytoczone na poparcie żądania pozwu, trzeba więc było w pierwszej kolejności wyjaśnić, czy Bank nabył od pozwanego własność maszyn w czasie, kiedy znajdowały się one w Niemczech, to zaś zakładało przede wszystkim określenie wymagań stawianych przez prawo niemieckie dla przeniesienia własności ruchomości. Według tego prawa, własność ruchomości przenosi wydanie jej przez właściciela nabywcy, połączone ze zgodną wolą stron dokonania przeniesienia własności (§ 929 zdanie pierwsze kodeksu cywilnego niemieckiego z dnia 18 sierpnia 1896 r.). Wydanie nie jest jednak konieczne, jeżeli nabywca jest już posiadaczem ruchomości (§ 929 zdanie drugie k.c.niem.). Poza tym wydanie może być zastąpione przez przeniesienie posiadania w sposób określany mianem *constitutum possessorium* (§ 930 k.c.niem. – odpowiednik art. 349 k.c.) i przez przelew roszczenia wydobywczego (§ 931 k.c.niem.). Zgodna wola stron przeniesienia własności ruchomości, czyli umowa rzeczowa, została ukształtowana w prawie niemieckim jako czynność oderwana (abstrakcyjna) w stosunku do zobowiązania, w wykonaniu którego przeniesienie własności następuje. Następnie należało ustalić, czy w czasie, gdy maszyny, o które toczy się spór, znajdowały się w Niemczech, doszło według prawa niemieckiego do zawarcia między stronami umów rzeczowych przenoszących własność tych maszyn z pozwanego na Bank w celu zabezpieczenia wierzytelności o zwrot kredytu. Nieodzowne przy tym było stwierdzenie uprzedniego nabycia własności maszyn przez pozwanego od spółki N.Detschland (*nemo plus iuris...*), jak też ustalenie stosunku, o którym mowa w § 930 k.c.niem., zastępującego wydanie maszyn Bankowi przez pozwanego. Jeżeliby w świetle prawa niemieckiego doszło do nabycia własności maszyn przez Bank, nabycie to powinno być respektowane przez prawo polskie. Uwzględniając prawo polskie jako ogólnie właściwy statut maszyn znajdujących się w Polsce, należało jednak zbadać jeszcze, czy nie zachodziły przewidziane w tym prawie przeszkody do uwzględnienia roszczenia windykacyjnego Banku. Dla samej oceny istnienia tych przeszkód właściwe mogło być już inne prawo, np. w odniesieniu do obligacyjnego uprawnienia do posiadania

cudzej rzeczy – statut zobowiązaniowy, tj. prawo wskazane przez normę wynikającą z przepisów art. 25 i nast. p.p.m.

Gdyby się okazało, że w czasie znajdowania się maszyn w Niemczech nie doszło według prawa niemieckiego do przeniesienia ich własności na Bank, to wówczas otwierałaby się droga do zbadania, czy ich własność nie przeszła na Bank według prawa polskiego w czasie ich znajdowania się w Polsce. W razie pozytywnego wyniku tych badań, należałoby oczywiście także rozważyć, czy pozwanemu nie przysługiwało skuteczne wobec Banku uprawnienie do posiadania tych maszyn.

Z dotychczasowych uwag wynika, że Sąd Apelacyjny dopuścił się uchybienia, uznając za miarodajny dla ustalenia prawa właściwego w sprawie nie art. 24 p.p.m., lecz jeden z przepisów dotyczących zobowiązań umownych, a mianowicie wymieniony w skardze kasacyjnej art. 29 p.p.m. Wobec tego uchybienia, bezprzedmiotowe było rozważanie pozostałych zarzutów skargi kasacyjnej.

Mając powyższe na względzie, orzeczono, jak w sentencji (art. 393¹³ § 1 k.p.c.).